

Енніо ФЛАЙЯНО

ВІЙНА У ПОПУЛЯРНОМУ ВИКЛАДІ

ФАРС

Святкова трибуна, прикрашена гербами і прапорами. В центрі стоїть крісло. Праворуч у глибині ще одне, невелике, з ослинчиком для ніг, а також бронзова статуя крилатої Перемоги. Ліворуч — довга лава й набите солом'яною опудало лева. У глибині ліворуч — пам'ятник загиблим під час передостанньої війни, на ньому табличка з написом: «Приймаються замовлення».

Завіса підіймається, чути звуки фанфари й барабана. На кріслах та лаві спинами до зали стоять Президент, Синьйора, Генерал і Богослов. Вони вимахують хусточками й капелюхами, вітаючи уявне військо, що йде на фронт. Автор стає трохи збоку, біля рампи, і спостерігає. Звуки фанфари помалу стихають і нарешті змовкають зовсім. Тоді всі четверо невимушено зіскакують додола, обертаються до зали і з полегкістю зітхають.

ПРЕЗИДЕНТ. Одним клопотом менше!

СИНЬЙОРА. А які гарні офіцери!

ГЕНЕРАЛ. В одного солдата не вистачало гудзика!

БОГОСЛОВ. А от капелан крокував у ногу.

ПРЕЗИДЕНТ. Можна підбити підсумок: військо виступило!

Автор виходить наперед. Усі прибирають офіційних поз.

АВТОР. Отже, пане Президенте, це сталося!

Енніо Флайяно (1910—1972) — італійський письменник, автор романів, п'єс, кіносценаріїв; як один із сценаристів брав участь у створенні фільмів Федеріко Фелліні, зокрема, таких широко відомих, як «Дорога», «Ночі Кабірї», «Солодке життя», «Вісім з половиною». Пропонована читачеві сатирична антивоєнна комедія-фарс була поставлена на сцені римського театру «Арлекіно» й надрукована в авторському збірнику «Марсіанин у Римі» та інші фарси» (1971).

ПРЕЗИДЕНТ. Так. Жереб кинуто. Війну оголошено, і тепер у нас одна мета: виграти війну або принаймні не припиняти її. На вулицях іще не стих гомін бурхливої демонстрації прихильників війни, студенти згортають прапори і поспішають до найдешевших домів розпусти, а ми зібралися тут, щоб обговорити наші плани. Вас цікавить іще щось?

АВТОР. Так, ваше превосходительство. О котрій годині почалися воєнні дії?

ПРЕЗИДЕНТ. Всю потрібну інформацію вам дасть Генерал, наш військовий міністр.

ГЕНЕРАЛ. Власне, воєнні дії почалися о десятій годині двадцять п'ять хвилин ранку. Але ми можемо стверджувати, що противник, віроломно порушивши всі угоди, розв'язав війну раніше, коли закидав камінцями та фекаліями нашого митника. Це сталося рівно о сьомій годині п'ятнадцять хвилин, тобто за три години й десять хвилин до того, як ми зробили ритуальний постріл із рушниці.

АВТОР. Як звати солдата, що зробив перший постріл?

ГЕНЕРАЛ. За нашою давньою і шляхетною традицією перший постріл звичайно робить людина, яка не має безпосереднього відношення до конфлікту. Як правило, на цю роль обирають діяча мистецтв чи вченого, актрису чи відомого спортсмена. А втім, слід зауважити, що перший раз стріляють у повітря.

АВТОР. То все ж таки, хто саме вистрілив перший сьогодні?

ГЕНЕРАЛ. Синьйора.

СИНЬЙОРА. Так, це була справді хвилююча мить!

АВТОР. Отже, конфлікт почався з шляхетної традиції. Генерале, що ви думаєте про цю війну?

ГЕНЕРАЛ. Кожний генерал у душі трохи поет. *(Чути воєнний сигнал.)* А поети свого мистецтва не пояснюють. Скажу одне: війну треба відчувати, пояснювати її безглуздо. Цією війною я пройнявся дуже глибоко. Наш народ теж пройнявся нею дуже глибоко, і байдуже, що досі чимало воєн він програв. Головне, що народ не втратив самої віри у війну.

БОГОСЛОВ. Точніше кажучи, віри в її справедливий дух. Війна — це суд божий. *(Виходить у глибину сцени і стає навколішки перед статуєю Перемоги.)*

ПРЕЗИДЕНТ. Ми повинні підтримувати в кожній людині усвідомлення того, що війна — це протилежність миру, вона існує лише як його антитеза, і її не можна відкидати, бо інакше мир ніколи не настане. Ось у чому полягає головне наше завдання.

АВТОР. Який моральний стан війська?

ГЕНЕРАЛ. Якнайкращий! Солдати вирушили на фронт з піснями, з квітами в дулах рушниць і з подвійним запасом сигарет. Повернуться вони теж із піснями і деякими шкіряними захворюваннями — це неминуче.

СИНЬЙОРА. До того ж, добродію, єдиний спосіб захотити наших солдатів — це показати їм війну з еротичного боку. Саме завдяки цьому останні наші колоніальні кампанії набули такої популярності. А при сучасних засобах лікування хвилюватися взагалі нема чого. Вони ж бо молоді, наші солдатики, нехай побавляться!

АВТОР *(стурбовано).* Тобто, ви хочете сказати, що вони не усвідомлюють необхідності цієї війни?

СИНЬЙОРА. Усвідомлюють, хоч і по-своєму. Не кожній же свині на небо дивитися.

Всі сміються.

ГЕНЕРАЛ. А я зовсім не вважаю, що мої солдати конче мають знати, навіщо ця війна. Якби я почав їм це пояснювати, то вони ставили б мені дедалі більше запитань, і все скінчилося б дитячою грою в «чому?». Для багатьох із них війна буде найцікавішою пригодою в житті!

СИНЬЙОРА. Всі солдати, за винятком кількох відсотків дезертирів, виконують свій обов'язок. Коли війна скінчиться, кожен із них розповідатиме вдома, як цінував його капітан, як він піклувався про нього, солдата. Скажу вам по секрету: на війні солдати обожають своїх капітанів і ненавидять полковників.

АВТОР. Це ви тонко підмітили!

З'являється Швейцар.

ШВЕЙЦАР. Голова Національної асоціації студентів просить прийняти його.

ПРЕЗИДЕНТ. Хай увійде.

Входить Студент. Він у фракту.

СТУДЕНТ. Пане Президенте, від імені ради Національної асоціації студентів, головою якої я маю честь бути, хочу висловити вам наше захоплення й привітання з приводу рішучих заходів, ужитих вами проти нашого одвічного ворога. Водночас, щоб уникнути прикрого непорозуміння, я мушу дати певні пояснення. Останнім часом ми, студенти, досить занедбали навчання, бо віддавали весь свій

час психологічній підготовці народу до війни. І ось воєнний конфлікт розпочався. Ми цілком задоволені нашим внеском у нього й самим розвитком подій і заявляємо, що нас більше не цікавить ця війна, оскільки тепер вона набирає суто технічного характеру і, таким чином, не дає нам можливості провадити далі полеміку, яка нас, власне, й приваблювала. Тому ми, лишаючись відданими захисниками ідеалів нації, повертаємось до навчання.

ПРЕЗИДЕНТ. І не підете на війну? Шкода.

СТУДЕНТ. Уряд завжди може розраховувати на нашу участь у демонстраціях і мітингах з нагоди остаточних і тимчасових перемог, відступів, територіальних претензій, пересування кордонів, кінозйомок тощо.

ПРЕЗИДЕНТ. Ну гаразд. Перекажіть своїй раді, що студенти матимуть мою підтримку. До побачення.

СТУДЕНТ. Дякую, пане Президенте. На все добре. *(Виходить)*.

ПРЕЗИДЕНТ. Оце такі вони! Ніколи не хочуть брати участь у нинішній війні, тільки в наступній.

АВТОР. Здається, я все з'ясував і можу йти. Чи ви бажаєте зробити ще якусь заяву?

ПРЕЗИДЕНТ. Непогано було б оголосити, що Президент цілком спокійний і сповнений віри у свій народ і військо. І що війна триватиме довго.

АВТОР. Скільки ж, якщо не секрет?

ПРЕЗИДЕНТ *(ухильно)*. Немає нічого небезпечнішого за надто швидко розв'язаний конфлікт. І ніщо не завдає такої шкоди економіці, як непевність. А коли ми попередимо, що війна буде тривала, то люди дивитимуться в майбутнє з певністю.

СИНЬЙОРА. До того ж є славнозвісні прецеденти. Скажімо, Тридцятирічна війна, відома також як Війна за спадщину. Або Троянська, що завдяки одній жінці тривала десять років. Згадаймо і майже забуті Пунічні війни, які тяглися загалом... Скільки вони тяглися, Генерале?

ГЕНЕРАЛ. Та довгенько.

ПРЕЗИДЕНТ. А також перші чотири світові війни, з яких третя була особливою тривала.

БОГОСЛОВ. Перепрошую. Я думаю, що надто тривала війна може мати згубні наслідки для інституту шлюбу, вже й так досить хиткого. Наприклад, після війни чоловікам уже не хочеться повертатися до дружин. Тут теж є славнозвісні прецеденти: Улісс...

ПРЕЗИДЕНТ. Це правда. Але більшість чоловіків добровільно йдуть на війну саме з тієї причини, про яку ви оце згадали. Війна у нас замінює розлучення. Святий отче, тут якраз доречно зауважити: неможливо щоб і жінки були ситі, й чоловіки цілі.

Всі сміються.

СИНЬЙОРА. Крім того, ми вже підготували план, що передбачає цілковите й остаточне залучення жінок до військового життя.

БОГОСЛОВ. Я засуджую цей план.

СИНЬЙОРА. А я, навпаки, вважаю, що у військово-середовище треба ввести жіночий елемент. Тоді солдати не нудьгуватимуть, очікуючи кінця війни. Не кажу вже про те, що жінки нададуть війні певної вишуканості.

ГЕНЕРАЛ. Марс і Венера знов у парі. Яка це буде війна!

ПРЕЗИДЕНТ. Отже, питання вирішено. Тепер і в цьому ділі можна буде сказати: шерше ля фам! *(Усі сміються.)* А тепер перегляньмо ще раз наші плани.

АВТОР. То я піду. Нехай вас зупинять лише крила Перемоги! Мої найкращі побажання, Синьйоро. *(Виходить.)*

ПРЕЗИДЕНТ. До побачення. Панове, прошу уваги. Ось перед вами мої плани — в загальних рисах. *(Розкладає на підлозі три географічні карти.)* Певна річ, вони відбивають і погляди Генерала. Дивіться: спершу ми розпочнемо наступ ось тут, а оборону триматимемо тут і тут. Противник буде змушений відбиватися осьде і осьде, але зазнає поразки. Успішно здійснивши цю операцію, ми дозволимо противникові провести контрнаступ отут, а самі переможемо контратакуємо його отам. Захопимо ключові позиції і просунемося вглиб його території ось тут. *(Підходить до настільної лампи і вмикає її. Потім вказує точку на старій географічній карті, якою накрито абажур.)* Водночас зв'яжемо частини противника отут і отут: це призведе до розосередження його сил. Зрозуміло? Мій план розрахований на перші два роки війни. А за цей час ми підготуємо плани на наступні роки.

СИНЬЙОРА. А чом би нам не наступати отут, а не отам?

ГЕНЕРАЛ. Синьйоро, противник певен, що ми наступатимемо там. Тож ми вдома, ніби наступатимемо там, і наступатимемо саме там. Ясно?

СИНЬЙОРА. Але навіщо ж наступати там, коли противник цього очікує?
ГЕНЕРАЛ. Саме це й буде несподіванкою, Синьйоро!

З'являється Ш в е й ц а р.

ШВЕЙЦАР. Посол ворожої сторони з прощальним візитом!

ПРЕЗИДЕНТ. Сховайте плани. Хай входить. *(Вимикає настільну лампу, а Генерал згортає карту.)*

Входить П о с о л.

ПОСОЛ. Добридень, пане Президенте. Отже, непоправне сталося, і я прийшов із прощальним візитом. *(Читає з папірця.)* «Засвідчуючи вам свою щирю повагу, хочу висловити надію на те, що в найближчому майбутньому наші держави зможуть відновити взаємини дружби і... і...»

ПРЕЗИДЕНТ *(зазирає до папірця)*. Співробітництва.

ПОСОЛ. «...і співробітництва, які в минулому давали такі добрі плоди. Колись давно наші країни мали спільну мову і спільний прапор. Нещодавно дослідники остаточно довели, що наші країни одного разу воювали проти спільного ворога і зрештою знищили його». І так далі, і таке інше... *(Згортає папірець.)*

Генерал і Синьйора помалу засинають на лаві.

ПРЕЗИДЕНТ. Історія раз у раз дивує нас, пане Посол. Та якби припинився поступ нашої історії, померла б і вся Історія як така. Безперечно, наші держави створені для порозуміння, і вони порозуміються. Нас ніщо не розділяє, крім хіба що цієї війни. Але після її закінчення ми відновимо наші колишні добрі взаємини і обмінюватимемося художніми виставками, вченими й митцями, організуватимемо групові подорожі для журналістів і таке інше.

ПОСОЛ. Хто несе відповідальність за розв'язання цього конфлікту? Гадаю, не ми.

ПРЕЗИДЕНТ. То хто ж тоді? Ми?

ПОСОЛ. Ми додержуємось офіційної думки, що війни можна було уникнути.

ПРЕЗИДЕНТ. А ми додержуємось офіційної думки, що її, навпаки, не можна було уникнути — саме через те, що ви не бажали з'ясувати непорозуміння між нами. *(Сідає на підлогу.)*

ПОСОЛ *(теж сідає на підлогу)*. Між нами кажучи, її все ж таки можна було уникнути.

ПРЕЗИДЕНТ. Не розумію навіщо. Перший постріл з рушниці поклав край певному періодові. Вчора ми ще тремтіли від страху перед неминучою катастрофою, а сьогодні вже обмірковуємо, як досягти миру. Тож годі про це. Перемелеться лихо — добро буде. До того ж наш воєнний конфлікт доконче повинен мати свою причину. Наприклад, те, що ваш тютюн відрізняється від нашого. Здавайте нас, і ми куритимемо ваші сигарети. Крім того, я чорнявий, а ви — білявий. Ви вірите, що в бога є борода, а ми цього не визнаємо. Та й, зрештою, це вже стало в нас звичкою. За останні двісті років ми воювали сім разів.

ПОСОЛ. Тепер уже вісім. Отже, я ще раз засвідчую свою особисту повагу до вас, що не обов'язково має збігатися з поглядами мого уряду, і прошу дозволу піти. Скажу відверто: мені прикро покидати країну, де я провів такі чудові роки.

ПРЕЗИДЕНТ. Нам теж прикро, повірте мені. Та хай там як, а після закінчення конфлікту ми побачимося знову, чи не так?

ПОСОЛ. Звичайно. Не було ще такої війни, на якій убивали б дипломатів.

ПРЕЗИДЕНТ *(тисне йому руку)*. Любий пане Посол, попиток — не збиток, війна — не біда. Бажаю вам щасливої дороги!

ПОСОЛ. Дякую. Мої найкращі побажання всім! *(Виходить.)*

Генерал і Синьйора прокидаються.

СИНЬЙОРА. Все ж таки треба визнати, що й війна має одну ваду: вона забирає в нас найкращих гравців у бридж.

ГЕНЕРАЛ. Не кажучи вже про гравців у гольф.

Входить Ш в е й ц а р.

ШВЕЙЦАР. Якийсь юнак просить, щоб його прийняли.

ПРЕЗИДЕНТ. Чого йому треба?

ШВЕЙЦАР. Як я зрозумів, він відмовляється йти на війну, і хоче пояснити чому.

ПРЕЗИДЕНТ. Ну що ж, послухаємо. Впустіть його.

Входить Ю н а к.

Ідіть сюди, юначе, не бійтеся. Мені сказали, нібито ви не хочете воювати. Може, ви пацифіст?.. Ні? Що ж, тоді, пояснюйте. Ми слухаємо.

ЮНАК. Я не можу йти на війну через те, що...

ПРЕЗИДЕНТ. Ну-ну!

ЮНАК. Я не можу цього сказати.

ПРЕЗИДЕНТ. Сміливіше! Президентів можна казати все. Ви що, закохалися?

ЮНАК. Ні.

ПРЕЗИДЕНТ. То що ж тоді? Ну!

ЮНАК. Все дуже просто. Я не знаю, що таке війна.

ПРЕЗИДЕНТ. Як?! Ви що, жартуєте? І це в той час, коли ми такі заклопотані підготовкою наших планів, приймаємо відвідувачів, тощо?

ЮНАК. Я не знаю, що таке війна. Не знаю, і край. Поясніть мені, що воно таке.

ПРЕЗИДЕНТ. Ну, коли це все, чого ви хочете... Зараз, будь ласка...

ШВЕЙЦАР. Міністр супервиробництва!

ПРЕЗИДЕНТ. Хай входить. Отже, Юначе, то про що ми тут?.. Ага, про війну. *Входить Міністр супервиробництва.*

МІНІСТР (*багьоро*). Добридень усім!

ПРЕЗИДЕНТ. Добридень. Сідайте, ви дуже вчасно. Мені саме треба з'ясувати з вами деякі питання. (*До Юнака.*) Любий Юначе, наберіться трохи терпіння. Зачекайте он там, за хвилину я буду до ваших послуг. Отже, пане Міністре, як справи?

МІНІСТР. Прекрасно! Можна навіть сказати, що ми маємо надлишок супервиробництва.

ПРЕЗИДЕНТ. Дуже добре. А тепер послушайте. Філологія нерідко сприяє розумінню багатьох істин. Що, на ваш погляд, потрібно, щоб військо успішно наступало?

МІНІСТР. Добрий генерал.

ПРЕЗИДЕНТ. Це ще не все. Подумайте краще.

МІНІСТР. Щоб наступати... щоб наступати... Дідько його знає! Ага, ось: треба, щоб противник відступав.

ПРЕЗИДЕНТ. Взагалі думка слухна. Та найголовніше — це щоб військо мало цілі черевики. Недарма ж кажуть: топтати ворога каблуком. Зважте: каблук, а не капелюхом! Отже, нам потрібні черевики. Для дванадцятимільйонного війська. Більше, ніж п'ятнадцять років, війна не триватиме. П'ятнадцять помножити на дванадцять буде сто вісімдесят. Двічі по сто вісімдесят — триста шістдесят. Виходить, нам треба мати триста шістдесят мільйонів пар черевиків. Бо кожен солдат одну пару зношує, а одну продає. Чи готові ми належною мірою задовольнити ці потреби війська?

МІНІСТР. Так.

ПРЕЗИДЕНТ. На кожную пару черевиків потрібно мати дві пари шнурків. Чи зможемо ми виробити сімсот двадцять мільйонів пар шнурків?

МІНІСТР. Це нелегко, але спробуємо.

ПРЕЗИДЕНТ. Кожен черевик має десять дірок для шнурків. Чи в змозі ми забезпечити сім мільярдів двісті мільйонів дірок?

МІНІСТР. Треба зробити відповідні розрахунки. А втім, гадаю, що ні.

ПРЕЗИДЕНТ. Мене не цікавить те, що ви гадаєте! Підготуйте мені доповідь з приводу дірок. Це перше. Тепер з вами, Генерале. У вас досить медалей?

ГЕНЕРАЛ (*б'є себе в груди*). Досить, пане Президенте! Але якщо ваше превосходительство хоче відзначити мої звитяги й заслуги перед батьківщиною...

ПРЕЗИДЕНТ. Я маю на увазі запаси медалей для війська. У нас вистачить медалей, щоб нагороджувати наших хоробрих солдатів?

ГЕНЕРАЛ. Не турбуйтеся. Вони отримуватимуть нагороди в міру того, як наше супервиробництво їх постачатиме.

ПРЕЗИДЕНТ. Тепер погляньмо, як справи у війську. У нас п'ять з половиною тисяч генералів. Деякі з них заклопотані війною з власними дружинами або ж пишуть мемуари для Нової воєнної антології. Ні на тих, ні на тих розраховувати не можна. Через тридцять років служби кожний генерал коштує державі понад півмільярда — це коли врахувати вартість його освіти, місячну платню, премії, відрядні, надбавки, нагороди, заподіяні державному майну збитки, ординарців, верхових коней, тактичні помилки тощо. Хочу звернути вашу увагу на те, що в нас є генерали з сорокарічною і ще більшою вислугою.

ГЕНЕРАЛ (*поправляючи пенсне*). Я пропоную поділити всіх генералів на дві категорії: на тих, що носять пенсне, і на тих, що не носять. Ви ж бо знаєте: справжня стратегія без окулярів неможлива. Сьогодні вже ніхто не має сумніву, що війну виграють за письмовим столом. Тому я пропоную довірити ведення війни генералам, які носять пенсне. А решті генералів можна доручити командувати битвами. (*Замріяно.*) Зрештою, битва — це не що інше, як непорозуміння.

ПРЕЗИДЕНТ. Не маю нічого проти. А тепер трохи арифметики. Мої експерти підраховали, що кожного року ми втрачатимемо близько дев'яноста тисяч солдатів. Це не дуже багато — по суті, десь до двохсот п'ятдесяти на день. Таку кількість ми можемо легко собі дозволити — адже вона розподілятиметься між

усіма нашими провінціями, а їх у нас у двадцять разів більше. Проте у мене виник один серйозний сумнів. Чи забезпечено наше Міністерство війни телеграфними апаратами в такій мірі, щоб негайно сповіщати родини загиблих?

ГЕНЕРАЛ. Так, ми можемо надсилати по тисячі триста телеграм на день. А під час наступів і відступів подаватимемо прізвища загиблих загальним списком в одній телеграмі, як у святкових привітаннях.

ПРЕЗИДЕНТ. Отже, все гаразд. Мої побоювання були безпідставні. Але ж ви розумієте, яка це важлива справа, тому я й турбувався. Ми повинні одразу показати, що робимо все можливе для задоволення законних бажань родин. Я хочу, щоб перші телеграми почали надходити вже завтра.

СИНЬЙОРА. Ми розробили також план, згідно з яким надсилатимуться помилкові похоронні. І коли солдати, яких усі вважатимуть мертвими, виявляться живими, це дасть надзвичайний пропагандистський ефект, особливо в невеличких селищах. А втім, лишається ще проблема поранених. Будемо її якось розв'язувати? Може, і я стану тут у пригоді.

ПРЕЗИДЕНТ. Цю проблему ми розв'яжемо повністю й остаточно, любя Синьйоре, але без зайвої метушні. Поранені здебільшого ні проти чого не протестують і мають про війну найкращі згадки. Багато хто навіть зберігає в коробочці з ватою кулю, яка в нього влучила. Декотрі потім одружуються з медсестрами, інші ведуть щоденники. Винагородою за їхні жертви стає їм почуття глибокого задоволення від виконаного обов'язку. Натомість нас мають турбувати ті, кого за два чи три роки війни так і не поранило й тим більше не вбило. Саме ці типи й виявляються найбільшими баламутами, оскільки власна невразливість впливає на них згубно. А втім, ми завжди маємо змогу їх ізолювати, та й узагалі нема чого капатися. Ви хочете щось сказати?

МІНІСТР (*півгодиться*). Я хотів би зробити кілька заяв з приводу питання про війну. (*Урочисто.*) Панове, ми простуємо хибним шляхом! Та концепція війни, якої ми дотримуємось,— це абсурд, що принижує людський розум. Признаюся вам щиро: коли я думаю, скільки всього розтринькується на будь-якій війні, то відчуваю себе мало не пацифістом. Це безглуздзя, кажу я вам, безглуздзя, що людство так часто вдається до воєн, а ще й досі не навчилосся добувати з них енергію. А тим часом воно могло б уже давно розв'язати проблему, яка завжди непокоїла державних діячів. Мова йде про високу вартість війни. Скільки країн не в змозі розпочати воєнних дій саме через брак коштів? Багато, панове, надто багато! Ось чому я й хочу запропонувати вам свою теорію автономної війни або, точніше кажучи, напіввічної війни. Ще стародавні вчені мріяли про вічний двигун. Але створити його вони не могли через брак енергії — теж вічної,— яка б рухала такий двигун. І ось я без вагань стверджую сьогодні, що цю енергію треба шукати не десь у навколишньому просторі, а в нас самих. Все розв'язується дуже просто: людина, як відомо, це два складники — душа і тіло, що може підтвердити й присутній тут пан Богослов. З цих двох складників цінніша, звісно, душа, чиста і непідкупна. Нехай так, але зараз мова не про душу. Покинувши тіло, душа повертається до тих самих сфер, з яких вона з'явилася. Припускаючи це, ми доходимо висновку, що практичне використання душі неможливе. Але в нас лишається тіло, тобто вмістилище елементів. Проте за давніми забобонами ми ігноруємо тіло як потенційне джерело енергії і навіть — смішно сказати! — вшановуємо його. І як же ми вшановуємо це потенційне джерело енергії? Закопуємо його в землю, любі панове! І ви гадаєте, це раціонально? Я переконаний, що коли вже людину вбито,— при всій моїй повазі до загиблих,— то мораль має поступитися економіці, а жалощі — супервиробництву. Тільки економіка має право диктувати нам, як саме треба використовувати наші нещастя — адже кожен померлий це, безперечно, нещастя для суспільства — і обертати їх на загальне добро. Дайте мені, панове, мільйон трупів, і я...

СИНЬЙОРА (*різко*). Оце-то ідея! Так можна зрештою позбавити війну всієї поезії.

ПРЕЗИДЕНТ. Синьйоре Міністре, прагнучи ревно служити вітчизні, ви забуваєте, що наш народ з давніх-давен славиться своїми поховальними ритуалами. Традиція — це традиція, до того ж і почуттям треба дати вихід.

МІНІСТР. Почуттями ситий не будеш! Нехай ховають лише серце загиблого або руку, що стискала звитягну зброю. У нашій міфології неодмінно знайдуться такі прецеденти! Ви стверджуєте, нібито нашому народові притаманний культ мерців. То хіба не найкращий спосіб ушанувати загиблого — зробити його корисним?

ГЕНЕРАЛ. Звичайно, війна, що живиться власними соками,— це найвидатніший винахід після Сторічної війни. Така війна практично покладе край миру і всім невгодам, які з нього випливають. Загалом я схвалюю цю ідею.

МІНІСТР. А ні — то не вимагайте потім від мене кальцію, фосфору, заліза, білків та жирів. Знаєте, що я вам тоді скажу? Було, та загуло!

СИНЬЙОРА. Справді, коли все добре зважити, то пропозиція здається привабливою. Не кажучи вже про те, що в такий спосіб наше військо можна буде використати двічі.

ГЕНЕРАЛ. Ви натякаєте на те, що геть усіх солдатів під моїм командуванням переб'ють? Дотепно!

СИНЬЙОРА. Чим більше, тим краще. Тепер ви маєте стимул, любий мій наполеончику!

ПРЕЗИДЕНТ. Годі, панове. Я бачу, ви несерйозно ставитесь до нових пропозицій і всієї ситуації загалом. Ми ж тут не в кав'ярні, щоб розважатися!

БОГОСЛОВ (*підводиться*). Я саме був замислився й не зовсім зрозумів, про що тут шлося. Коли не помилюся, про загиблих? Мушу нагадати вам, що господь приймає до царства своєї слави всіх загиблих без винятку, якщо вони билися за діло праведне або ж потрібне.

ПРЕЗИДЕНТ. На вашу думку, наше діло праведне?

БОГОСЛОВ. Оскільки воно наше, то не може бути неправедним. Воно потрібне.

ПРЕЗИДЕНТ. Отже, і з цього погляду все гаразд.

БОГОСЛОВ. До речі, дозвольте сказати вам також, що війна без релігії — це ганьба для людства. Винятком, як відомо з історії, може бути тільки війна за ринки збуту та шляхи сполучення. А наш народ, погодьтеся, не такий дурний, щоб битися за шляхи сполучення. Шляхи торгівлі незчисленні, а шляхи господні незвідані. Різниця, зважте, суттєва.

ПРЕЗИДЕНТ. Цілком правильно. Так, щодо бога — це питання делікатне. Наш народ знає, що господь на нашому боці й цілковито підтримує позицію уряду. І все ж таки ми повинні раз у раз повторювати, що бог із нами.

СИНЬЙОРА (*невинно*). Якщо довго повторювати, то, може, ми переконаємо в цьому навіть його самого...

БОГОСЛОВ. Невдячні єретики! Коли ми кажемо, що бог із нами, то маємо на увазі, що ми з богом. Це те саме. Але якщо ми відаємо ініціативу противникові...

СИНЬЙОРА. Та за нашого противника господь і мідяка ламаного не дасть! Кінець кінцем, ми воюємо не з чийось там противником, а саме з нашим.

БОГОСЛОВ. Отже, треба відразу заявити, що історія поклала на нас важкий тягар, і ми несемо його в ім'я слави господньої. Саме заради господа бога ми й б'ємося — щоб захистити і зміцнити його позиції.

ПРЕЗИДЕНТ. Так, це правда, але саме тут і виникає делікатне питання. Треба переінакшити це твердження й заявити, що саме заради нас і б'ється господь. Щодо решти, то, як на мене, тут немає нічого нового.

МІНІСТР. І одразу ж випустимо нову державну позику. Неодмінно! Народ любить пов'язувати ідею війни з ідеєю позики. Запровадимо також два нових податки: один — на вроду, другий — на розум. Певна річ, я сплачу їх теж.

ГЕНЕРАЛ. І я.

СИНЬЙОРА. І я.

ПРЕЗИДЕНТ. І я.

БОГОСЛОВ. Коли вже ми завели мову про нові податки, то давайте вб'ємо відразу двох зайців. Я маю пропозицію, дуже вигідну як з погляду економіки, так і з погляду моралі: треба підвищити податок на вино й запровадити податок на статеві зносини.

СИНЬЙОРА. Я категорично проти! Останнім часом наша політика в цій галузі вже й так істотно змінила національну вдачу. Люди тепер не напиваються, та й оте інше роблять уже без такого ентузіазму, що був колись. Це товари широкого вжитку, і вони можуть утратити свою популярність. Тут ризикувати не варто. Сподіваюся, ваше превосходительство поділяє мою думку щодо жінок: не треба надто підіймати їхню ціну. Наші юнаки вже й так схильні обходитися без них!

ГЕНЕРАЛ. До того ж спирт потрібний військовій промисловості.

МІНІСТР. В разі потреби ми зможемо видобувати його із зерна.

ПРЕЗИДЕНТ. Чудова ідея! А з чого ми видобуватимемо зерно?

МІНІСТР. В разі потреби — із спирту.

ПРЕЗИДЕНТ. Але ж це замкнене коло!

МІНІСТР. Ну, тоді не знаю. Навіть у супервиробництва можливості обмежені. А втім, якщо вже нам забракне раптом основних матеріалів, ми зможемо будь-якого дня припинити війну.

ГЕНЕРАЛ. Саме так! Попередні розрахунки, правда, показали, що війна

триватиме п'ятнадцять років. Але її можна припинити хоч зараз, аби було бажання. Для цього в нас є секретна зброя.

ПРЕЗИДЕНТ. Я проти використання цієї зброї.

ГЕНЕРАЛ. Це для мене новина. Чому?

ПРЕЗИДЕНТ. Тому.

ГЕНЕРАЛ (*розгратовано*). Тепер ви бачите, шановні колеги, щό виходить, коли під час війни на чолі держави стоїть філантроп!

ПРЕЗИДЕНТ. Дозвольте ж мені доказати! Безперечно, секретна зброя дуже вигідна з погляду стратегії, зате не вигідна з погляду політики. Маючи величезну руйнівну силу, вона повністю знищує у переможеній країні всю живу силу, зокрема поранених, і створює там ідеальну повоєнну ситуацію без будь-яких внутрішньополітичних проблем. Так от, шляхи сполучення ми зможемо контролювати тільки за умови, що в переможених країнах пануватиме певний розбрат. Зрозуміло? Отже, ваша справа — дбати про війну, а про повоєнний період подбаю я. Тому наполягаю: забезпечте хліб, тобто зерно. Підсумуймо наше обговорення ще раз: черевки, телеграми, напіввічна війна, бог, позака, нові податки, хліб. Домовились? І обличчю розмову про секретну зброю.

БОГОСЛОВ. Справді, секретна зброя гідна всілякого осуду. Хіба тільки якщо її застосування викликане необхідністю...

ГЕНЕРАЛ (*подумавши*). Не кажучи вже про те, що війна без участі великих сил піхоти — це безглуздя. А втім, треба вигадати щось таке, що дасть нам змогу дістати перевагу над противником.

СИНЬЙОРА. Можна мені висловитись?

ПРЕЗИДЕНТ. Ну звісно. Що там у вас?

СИНЬЙОРА. Я хочу внести пропозицію. На мою думку, треба змінити наше гасло «Зненавидьмо ворога!» на «Врятуймо ворога!»

ПРЕЗИДЕНТ. Конкретніше, будь ласка.

СИНЬЙОРА. Прошу. Слід поставити противника в такі умови, щоб він захоплювався нами й заздри нам. Гадаю, цього можна досягти лише тоді, коли противник на власні очі побачить, у якому приголомшливому достатку живе наш народ. Ворога перемагають не силою, а розкішшю. Ось як я це собі уявляю. Перший етап: повітряні бомбардування харчовими продуктами та предметами першої необхідності. Ми можемо закидати противника макаронними виробами, консервами, тканинами, цукром, карамеллю, шовковиками та вишитими хустками, вимірювальними приладами тощо. Другий етап: засилання діячів культури. За допомогою парашутів ми закинемо на ворожу територію наших найвидатніших художників і скульпторів, а також письменників і лекторів, які відразу розпочнуть поширювати наше мистецтво і пропагувати наш спосіб життя. В такий спосіб ми не тільки здолаємо противника, а й позбудемося до кінця воєнних дій деяких чужих нам елементів, котрі в умовах миру нікому не заважають, однаке під час війни лише завдають шкоди своїм розперезаним індивідуалізмом. Третій етап...

ПРЕЗИДЕНТ. Ваші пропозиції напрочуд цінні, Синьйоро. Але якщо ми втілимо їх у життя, то це, боюся, призведе до спотворення самої ідеї війни. Війна зберігає свою привабливість доти, доки її вважають віроломною. Як тільки її визнають вульгарною, вона втрачає всю свою знаду. Так сказав письменник, який не мав ніяких упереджень щодо війни, за винятком війни статей, — Оскар Уайльд. Перепрошую, Синьйоро.

СИНЬЙОРА. Дарма. Але я не відмовляюсь від своїх ідей. Час уже надати війні хоч трохи магічного характеру. Уявляєте, який страх скував би наших ворогів, якби вони побачили, що просто з неба на них падає все оте добро!

ПРЕЗИДЕНТ. Ще б пак!

СИНЬЙОРА. До того ж, погодьтеся, це викличе прихильність до нас нейтральних держав. Усі почнуть наслідувати наш приклад. Запевняю вас, нейтральним країнам одразу стане соромно за те, що вони не вміють воювати, так само як селянам соромно за те, що не вміють користуватися зубною щіткою.

ПРЕЗИДЕНТ. Так, це безперечно. (*Встає.*)

Усі виходять на авансцену. Юнак сідає у президентське крісло.

Сьогодні ми заклали підвалини нашої перемоги. Ще кілька невеличких зусиль, і ми зможемо бути спокійні. Перший період завжди найважчий, та досить лише його подолати, і далі війна вже триватиме сама собою, майже без нашого втручання. Треба тільки як слід її спрямувати. Отже, останнє запитання: за що саме ми воюватимемо?

БОГОСЛОВ. Але ж ми вже з'ясували, що за господа бога. І повертатися до цієї розмови, гадаю, недоцільно.

ПРЕЗИДЕНТ. Однак зайвий привід нам не завадить, повірте мені.

ГЕНЕРАЛ. Тоді я пропоную воювати за свободу.

СИНЬЙОРА. Приєднуюся до геніальної пропозиції нашого улюбленого Генерала.

МІНІСТР. Я теж. Правда, тут є одне ускладнення. Як нам стало відомо з конфіденційних джерел, наш противник також збирається воювати за свободу.

ГЕНЕРАЛ. То й що? Наш противник воюватиме за нашу свободу. А ми воюватимемо за свободу нашого противника. Коли ми візьмемо в полон усіх його солдатів і окупемо його територію, він дістане можливість користуватися свободою, яку ми маємо споконвіку. Хіба це не зрозуміло?

ПРЕЗИДЕНТ. Так, це найкраще рішення. Отже, остаточно домовилися: воюватимемо за свободу.

Всі дістають із кишень келихи й чаркуються. Президент обертається й помічає Юнака.

А ви що тут робите, дозвольте запитати?

ЮНАК. Я? Нічого. Я той, що питав про війну.

ПРЕЗИДЕНТ. Ви той, що питав про війну. Так-так, пригадую, ви не хочете йти на війну доти, доки... Ну що ж. А ви часом не чули нашої розмови? Чули? Прекрасно, тоді ви знаєте, за що ми воюємо.

ЮНАК. За свободу, коли не помиляюсь.

Входить Швейцар і сідає збоку.

ПРЕЗИДЕНТ. Сподіваюся, цього вам досить. Чи не так?

ЮНАК. Я знав про це й раніше, просто хотілося ще раз вимовити це слово. Широ кажучи, я люблю свободу.

ПРЕЗИДЕНТ. Так-так, саме за свободу. Світова історія — це не що інше, як історія боротьби за свободу. Отже, на війну! Ніні!

Входить Ніні. Це вродлива дівчина в дуже відкритій вечірній сукні.

НІНІ. Слухаю, синьйоре Президенте.

ПРЕЗИДЕНТ. Покажіть цьому хороброму юнакові дорогу на фронт.

НІНІ. Залюбки, синьйоре Президенте.

ЮНАК. Одначе ви не пояснили мені, що таке війна.

ПРЕЗИДЕНТ. Ну гаразд.

Юнак знову сідає у президентське крісло.

Наведу дуже простий приклад. Скажи, в тебе є брат?

ЮНАК. Є.

ПРЕЗИДЕНТ. Тобі шкода було б, якби його вбив якийсь чужинець?

ЮНАК. Ні.

ПРЕЗИДЕНТ. Ось вони, родинні почуття! Тоді скажімо так: тобі сподобалося б, якби вороги вдерлись на нашу територію, у твій дім і наругалися з твоєю матір'ю та сестер?

СИНЬЙОРА. Ну, Юначе, відповідайте! Вам це сподобалося б?

ЮНАК. Синьйоро, але ж усім відомо, що наші вороги ні на що не здатні.

ПРЕЗИДЕНТ (*роздратовано до Синьйори*). Ось бачите, до чого призводить ваша пропаганда!

СИНЬЙОРА. Моя? Ви хочете сказати — наша.

ПРЕЗИДЕНТ. Формулювання, принаймні, ваше. Ну ось що, Юначе, ми ведемо війну, щоб захистити вітчизну. А вітчизна — це передусім ми, а також ти, твій дім, твоя сім'я, твоя дружина.

СИНЬЙОРА. Нічого в нас не вийде.

ШВЕЙЦАР (*гучно*). Він і так усе життя намагається позбутися всього цього. Навіщо ж він його захищатиме?

ПРЕЗИДЕНТ. Він тварина, але я ще не втратив надії зробити з нього хороброго солдата.

ГЕНЕРАЛ (*замріяно*). Ти збагнеш усю велич війни, коли побачиш, як повертаються з фронту полки, а над ними майорять подерті прапори, і до горла в тебе підступить клубок, і тобі схочеться закричати, але груди здушуть ридання... Тепер ти розумієш?

ШВЕЙЦАР (*так само гучно*). Марні зусилля! Його патріотизм надто нерішучий. А втім, він хлопець симпатичний.

МІНІСТР. Давайте все до ладу. Війна, Юначе, це війна. Відкиньмо нарешті безглузді упередження нікчемних людей. На сьогодні війна — найкращий спосіб укласти капітал.

БОГОСЛОВ. Не опирайся, сину мій. Така нагода трапляється в житті два-три рази, не більше.

ЮНАК. І капітали треба вкладати саме у війну?

МІНІСТР. Та ви що, не читаете статистичних звітів Міністерства супервиробництва?

ЮНАК. Я ненавиджу бійки. Вони аморальні.

ПРЕЗИДЕНТ. У такому разі колотнеча при посадці на трамвай теж аморальна, а ви берете в ній участь щоранку. Це та сама бійка. Хоч Богослов і називає це інакше, а проте ми б'ємося, власне, за шляхи сполучення. Бійка аморальна? Не смішіть мене! Бійка — це єдиний спосіб, у який господь бог може вибрати найсильніших серед людей. Бог і Дарвін розходяться у поглядах на кінцеву мету, одначе щодо способів вони однастайні.

ЮНАК. Проте я й досі не зрозумів, що таке війна.

ПРЕЗИДЕНТ. Та він просто сентиментальний анархіст! Цей різновид дуже поширений серед нашої молоді через брак харчів.

ГЕНЕРАЛ (спокоїно). Розстріляймо його.

СИНЬЙОРА. Не треба. Його можна використати в керівному апараті.

ГЕНЕРАЛ. Розстріляти безпечніше.

БОГОСЛОВ. Але спершу треба врятувати його душу. (Бере книжку, розгортає її і починає читати.)

Усі ждуть ефекту, що його має справити на Юнака це читання.

«Прекрасне видовище відкривалося з нашої позиції. Рота розсіялась на узгір'ї. Пекельний вогонь обрушився на спостережний пункт, здіймаючи хмари диму й куряви. «Цього разу так не минеться,— тихо сказав лейтенант. Потім винувало всміхнувся.— Подай коньяк». Я простяг йому фляжку. Щось виснуло і штовхнуло мене в руку. Я не одразу збагнув, що сталося. «Трясця його ма...— лайнувся лейтенант.— Рука!» Я подивився на свою руку. На долоні розпливалася червона квітка. Я мало не засміявся...» (Дивиться на Юнака, але той ніяк не реагує.)

Тиша.

МІНІСТР (бере іншу книжку). «Багнюка й воші, воші й багнюка — скільки оком сгнеш. Якийсь солдат співав. До бліндажа ввійшов капітан, зажурений, похмурий. «Що ти тут робиш?» — «Сплю. Адже перед сном ми всі рівні, правда?» — «Авжеж. Так само, як і перед...» — «Облиште. Стара нас не ошукає». — «Я цього певен». Він замовк і провів долонею по чолу. Потім рішуче простяг мені гаманця. «Тримай, хай краще буде в тебе». Я мовчки взяв гаманця. Капітан подивився на годинник. «Вам страшно»,— зважився сказати я. Він поклав мені на голову свою широку долоню й мовив: «Спи, я розбуджу тебе вчасно». Ми лягли поруч. Він курих, утупившись поглядом у стелю бліндажа. «Скільки тут вошей?» — несподівано бадьоро спитав капітан. «Мільйон»,— відповів я...»

Юнак так само мовчить.

ПРЕЗИДЕНТ (у свою чергу бере ще одну книжку). «Перед нами була річка. Яка ж краса! Здавалося, ніби ми школярі на прогулянці і час влаштовувати сніданок. Ми стояли з недокурками в зубах і чекали. Отже, перескочити через огорожу, добігти до будівлі й вибити звідти отих свиней. Оце й усе. А кулемет правив своєї: «Та-та-та-та...» Поруч зі мною зупинився головатий солдат, один із новоприбулих. Він дивився на мене якось по-особливому. «Про що ти думаєш, про матір?» — «У мене немає матері»,— відповів він, не зводячи з мене своїх добрих і вологих очей горянина. Справді, яка тут мати! Він має думати лише про будівлю за огорожею та про сигнал до атаки й ні про що інше. Про те, щоб добігти туди. Це тільки гра, але жахлива гра, бо перемогти в ній треба з першої спроби...»

Всі дивляться на Юнака. Той мовчить.

ПРЕЗИДЕНТ (підводиться, зітхає і відкидає книжку). Не знаю, що можна ще зробити.

Всі розчаровані.

ГЕНЕРАЛ (його осяває ідея). А спробуймо поговорити з ним солдатською мовою! Юначе, на війні ти матимеш дармові жарчі і спатимеш з дівчатами! Вибачте, Синьйоро. У тебе буде коньяк, сигарети, бавовняна білизна, безплатні поштові листівки, ртутна мазь, моральна підтримка. Час від часу ти отримуватимеш посилки, вага яких не перевищує п'яти кілограмів.

СИНЬЙОРА. Ну то як, хочеш на війну?

Всі з надією дивляться на Юнака.

ЮНАК (встає, усміхається). Ні.

ГЕНЕРАЛ (кричить). Кажу ж, його треба розстріляти, а то він усіх нас переконає!

ПРЕЗИДЕНТ. Зачекайте ще хвилинку! Юначе, ти подумай гарненько. Всі хлопці твого віку йдуть на війну і навіть беруть з собою фотоапарати, щоб зробити на згадку знімки. Якби мені було двадцять років!.. Невже тобі бракує тактовності, щоб відгукнутися на наш заклик?

Пауза.

ЮНАК. Отже, ви зводите все до питання тактовності.

ПРЕЗИДЕНТ. Звичайно, ми зводимо все до питання тактовності.

СИНЬЙОРА. Атож, хлопче, до питання тактовності.

БОГОСЛОВ. ...питання тактовності.

МІНІСТР. ...тання тактовності.

Вбігає Студент і зупиняється перед Юнаком.

СТУДЕНТ. Так... тактовності! (*Вибігає.*)

Тривала пауза.

ЮНАК. Коли ви зводите все до питання тактовності, тоді я піду на війну...

Всі з полегкістю зітхають.

...хоча й досі не розумію, що воно таке!

СИНЬЙОРА. Краще так, аніж ніяк.

ПРЕЗИДЕНТ (*обіймає Юнака*). Війна — це як пиво: спершу воно не подобається, та скоро починаєш розуміти, що далі жити без нього не можеш. Ніні, проведи його!

Ніні, яка весь цей час із стомленим виглядом читала газету, підводиться, похитуючи стегнами.

НІНІ. Слухаюсь, синьйоре Президенте. Я скоро повернусь. Ну, красунчику, ходімо. Не бійся, я тебе не з'їм. (*Виходить.*)

Юнак зупиняється. Всі затамовують подих. Нарешті Юнак зважується й виходить.

ПРЕЗИДЕНТ. На жаль, багатьом сучасним юнакам бракує ідеалів. Минули часи, коли навіть поети залюбки йшли на війну.

СИНЬЙОРА. А скажіть мені, що тепер узагалі приваблює поетів? Жінки? Аж ніяк! Війна? Так само ні!

БОГОСЛОВ. Синьйоро, ваші твердження безпідставні. Я, наприклад, пишу вірші. Генерал теж. Міністр замолоду написав поему. Президент написав їх аж три, хоч усі вони десь загубилися. Політика підносить поетів... Можна навіть сказати, що поет — це той, хто не спромігся стати політиком.

ПРЕЗИДЕНТ. Війна — це ненажера, її потрібно весь час підготовувати новими ідеями та відкриттями. Ну гаразд, панове, не буду вас більше затримувати, а то ми, боронь боже, ще заведемо балачки про літературу.

Синьйора залазить Генералові ззаду на плечі.

СИНЬЙОРА. Я оце згадала... Ми ж не попередили того симпатичного Юнака, що на війні, буває, й гинуть. Негарно вчинили, правда ж?

ГЕНЕРАЛ. Сам дізнається. В таких випадках ніщо не замінить власного досвіду. (*Виходить, тягнучи на плечах Синьйору.*)

БОГОСЛОВ (*йому на плечі залазить Міністр*). Та й хтозна ще, чи загине він. Багато хто виживає.

МІНІСТР. За статистичними даними в дорожніх аваріях гине стільки ж людей, як і на війні. До того ж у нас лишилося ще чотири мільйони солдатів з минулої війни.

Виходять. На сцені залишаються Президент і Швейцар.

ПРЕЗИДЕНТ. З минулої війни... Як летить час, подумати тільки!

Світло м'якшає. Вдалині чути барабанний дріб. Лунає фанфара. Президент так само стоїть біля крісла.

Пауза.

ШВЕЙЦАР (*голосом промовця*). Пані й панове! На відміну від більшості смертних у Президента робочий день ненормований. Навіть у години відпочинку в своєму кабінеті він розв'язує важливі питання. Президент дозволяє собі тільки одну розвагу — читання певних книжок... Ну, ви розумієте яких... У його колекції є чудові видання з ілюстраціями найкращих художників. Убивчий реалізм! Було б несправедливо сказати, що Президент — людина не великодушна. Досить лише побачити, як розчулено він цілує солдатських удовиць...

ПРЕЗИДЕНТ. Швейцаре!

ШВЕЙЦАР. До ваших послуг, синьйоре Президенте!

ПРЕЗИДЕНТ. Щось я не бачу книжки, яку поклав отут... А, он вона де, подайте її, будь ласка. Дякую.

ШВЕЙЦАР. Зараз він прочитає щось пікантне. Ось послухайте.

ПРЕЗИДЕНТ. «Війна — це кесарів розтин людства». Яка вродлива жінка, оця, з оголеним животиком!

ШВЕЙЦАР. О, він розуміється на жіночих фігурах!

ПРЕЗИДЕНТ. «Війна — це залізні ліки, що зміцнюють здоров'я людства». Ач, які перса в оціє! Війна сприяє розвиткові грудей. Швейцаре, подайте мені оте, як його...

ШВЕЙЦАР. Зараз, синьйоре Президенте. (*Подає Президентові карту світу.*)

ПРЕЗИДЕНТ. Є в мене одна невеличка теорія щодо війни. Після того, як люди почали уявляти землю не пласкою, як колись, а круглою, на війнах полилося більше крові. З круглими речами жарті погані. Особисто я вважаю, що карта світу повинна надихати на перемоги будь-якого доброго полководця. Та суть, власне, ось у чому: я певен — з божою поміччю ми вишмаруємо земну вісь так, що вона й не рипне. Після цього земля, безсумнівно, почне обертатися швидше, і доба скоротиться до двадцяти двох, а то й до двадцяти годин. Отже, наша війна не буде марною. Ну гаразд, почитаймо ще трохи. Коли чекаєш, то найкращий спосіб згаяти час — це взяти цікаву книжку.

Б'є годинник. Потім чути звуки барабана.

ШВЕЙЦАР. Залишмо його, хай собі читає. Тим часом дні біжать, і бойові дії тривають з перемінним успіхом — як і передбачали обидві сторони. Загалом війна вдалася на славу, і фахівці одностайно визнають її значнішою за всі попередні, особливо з технічного погляду. Одначе, чемпіонат з футболу не переривали. Серед жінок спостерігається певний потяг до свободи взаємин. Зрештою, їм теж треба якось розважатись. Минуло вже п'ять років, та ніхто цього навіть не помітив. Люди купують нові книжки, але так їх і не читають — усі мають намір узятися до них, як тільки настане мир і спокій. Пошта регулярно доставляє урядові телеграми. Працюють усі пральні. Міністр супервиробництва виявив, що чорний колір притягує сонячне проміння і таким чином сприяє заощадженню пального.

ПРЕЗИДЕНТ. Кожна історична епоха поділяється на передвоєнний, воєнний і повоєнний періоди... Напрочуд гарна дівчинка! Немов жива.

ШВЕЙЦАР. За кілька днів війна скінчиться. Як і передбачалось, вона тривала п'ятнадцять років.

Барабанний дріб. Входить Н і н і стає поруч із Президентом. В руках у неї лавровий вінок.

ПРЕЗИДЕНТ. Швейцаре, що нового?

ШВЕЙЦАР. Внаслідок тяжкого поранення помер той Юнак, що відмовлявся іти на війну. Пам'ятаєте?

ПРЕЗИДЕНТ. Ні. А ще що?

ШВЕЙЦАР. Війна от-от скінчиться.

ПРЕЗИДЕНТ. Так, ще п'ять днів, і укладемо перемир'я. Нарешті я зможу поїхати у відпустку. Що кажуть люди про перемогу? Як вони думають, ми переможемо?

ШВЕЙЦАР. Хто каже одне, хто — інше.

ПРЕЗИДЕНТ. А ви що про це думаєте?

ШВЕЙЦАР *(зітхає)*. Я? Нічого.

ПРЕЗИДЕНТ. І це кажете ви, найвірніший мій помічник! Я наказую вам негайно відповісти мені: хто, на вашу думку, віграє війну. Ну?!

ШВЕЙЦАР. Я не можу відповісти на це запитання, синьйоре Президенте. Я теж маю свій погляд на війну. Головне у війні — це як її вести. А чим вона закінчиться — перемогою чи поразкою, — мені байдуже.

ПРЕЗИДЕНТ. Не впізнаю вас! Хвилину тому на вашому обличчі промайнула якась тінь, і ви одразу почали верзти казна-що. Однак я наполягаю!

ШВЕЙЦАР. Тільки, будь ласка, не треба зводити все до питання тактовності. Мене на цьому не спіймасте. Я ненавиджу слово «перемога» так само, як ви ненавидите ймовірну поразку.

ПРЕЗИДЕНТ. Ви помиляєтесь, Швейцаре. Це неправда, що я ненавиджу ймовірну поразку. Вона мене навіть не лякає. Ви знайте, хоч народ і любить перемоги, але по-справжньому його зворушують лише поразки. Та й, зрештою, в разі потреби ми завжди зможемо відновити рівновагу. А от у вас із логікою, без сумніву, не все гаразд. Коли вже існує війна, то хтось же має її виграти! І хіба вам важко сказати, хробак ви безвідповідальний, що виграємо її саме ми? А втім, дарма, через кілька днів Історія поставить усе на свої місця.

Швейцар урочисто виструнчується. Лунає барабан.

Пауза.

ШВЕЙЦАР. Чого це ви згадали про Історію? Якщо вже хочете знати, то Історія — це я. От сюрприз, еге?

ПРЕЗИДЕНТ. Ви — Історія?! Ось я й спіймав вас на брехні. Історія — це вона. *(Показує на Ніні.)* Чи не так, Ніні?

НІНІ *(байдуже)*. Так, синьйоре Президенте.

ПРЕЗИДЕНТ. Ви чули? Тільки її я й визнаю.

ШВЕЙЦАР. Історія — це я. І домовося відразу: я — це Історія у карфагенському розумінні.

ПРЕЗИДЕНТ. Ні до чого ми не домовимось. Я знаю тільки одну Історію. Люба моя Ніні... Що це у тебе в руці?

НІНІ. Лавровий вінок.

ПРЕЗИДЕНТ. Для мене?

НІНІ. Побачимо.

ПРЕЗИДЕНТ. Ніні, ти просто чудо! Скажи, Ніні, хто ми такі?

НІНІ (*байдуже*). Ми? Ми — це народ, що його природа вдало поселила на перехресті світових шляхів сполучення. Народ наш здоровий, гордий, чесний, працьовитий, з давньою культурою. Могутній, однак несхильний до будь-яких воєн, і таке інше.

ПРЕЗИДЕНТ. Майбутнє визначило нам важливу роль. Яку саме?

НІНІ. Панувати над іншими народами, які на даний історичний момент уособлюють нечесність, безбожність, запопадливість, націоналізм та політиканство. І безсилля.

ПРЕЗИДЕНТ. А чому вони безсилі?

НІНІ. З різних причин.

ПРЕЗИДЕНТ. Назви найголовніші.

НІНІ. Через те, що серед них поширене декадентське мистецтво і гомосексуалізм. А ще вони люблять гендлювати.

ПРЕЗИДЕНТ. Ми коли-небудь зазнавали поразки хоч в одній війні?

НІНІ. Ніколи, синьйоре Президенте. Тобто, в кількох зазнавали, але з вини противника.

ПРЕЗИДЕНТ. І останнє запитання: хто може скоротити добу до двадцяти двох, а то й до двадцяти годин?

НІНІ. Тільки наш народ, синьйоре Президенте. (*Увінчує голову Президента лавровим вінком.*)

ПРЕЗИДЕНТ. Ось так винагороджують за шляхетність! Дякую, люба.

ШВЕЙЦАР (*сміється*). Так, що й казати, ваша Ніні справжня краля. Та як вона почуває себе в цій ролі? Чи для неї це місце? Ні, це місце для мене!

ПРЕЗИДЕНТ. Сумнівне твердження. Зрештою, ви хочете взяти на себе місію, якої не в змозі виконати.

ШВЕЙЦАР. Я роблю все, що можу. Повірте, просто я ще не навчився володіти собою.

ПРЕЗИДЕНТ. Річ у тім, що ніхто тепер не бажає виконувати свій обов'язок як слід і працювати як належить. Я давно вже мав підозру, що Історія нездатна керувати подіями, і щойно в цьому впевнився. А втім, я вжив необхідних заходів: Ніні. Її перевага над вами принаймні в тому, що вона має гарні ноги. Я вам співчуюю. І ще я хочу вас запитати: куди ви поділи Перемогу? Невже її більш немає?

ШВЕЙЦАР. Перемога? Це моє перше кохання... Я чув, нібито тепер вона в когось на утриманні. Їй уже не подобається жити сьогоднішнім днем, як у юні роки, за часів її перших любовних захоплень. Ніні вона користується своїми крилами як ковдрою — щоб не холодно було спати з інтендантами супервиробництва.

ПРЕЗИДЕНТ. Ви ображаєте даму!

ШВЕЙЦАР. А ви так обстоюєте честь цієї дами, наче в неї ще й досі є крила!

ПРЕЗИДЕНТ. Хочете відбутися порожніми словами? Даремно! Слова сьогодні не мають ніякого значення, важать лише події. Ваші сумні роздуми просто смішно слухати. Вони безглузді!

ШВЕЙЦАР. А я вважаю безглуздим зовсім інше — всі оці ваші події, які я, на жаль, мусив спостерігати. Я б не дав за них і нігтя з мізинця найбруднішого ротного кухаря!

ПРЕЗИДЕНТ. Знов щось нове — Історія постриглася в черниці! Ну годі, я вас звільняю.

ШВЕЙЦАР. Тим краще. Прощайте. (*Встає і йде геть.*)

ПРЕЗИДЕНТ. Прощайте, прощайте. Дилетант! Нероба!

ШВЕЙЦАР (*швидко повертається, стискує кулаки*). Що ви сказали? Я не дилетант. А те, що я нероба, — чистісінька брехня. Я так само виконував свою роботу, як ви — свою. Але я не винен, що моя робота весь цей час залежала від вашої і тому я викликав лише огиду.

ПРЕЗИДЕНТ. Робота як робота, нема чого бідкатися.

ШВЕЙЦАР. По суті, я тільки й робив, що записував прізвиська мертвих. Це, по-вашому, весело?

ПРЕЗИДЕНТ. Записувати прізвиська живих не менш нудно. Це те саме. Крім того, ми теж ведемо облік загиблих, щоб потім їх ушанувати. На щастя, у нас більше скульпторів, аніж пацифістів.

ШВЕЙЦАР. Мій випадок особливий. Не робота, а божевілля! Хіба ж я думав про це, коли вперше з'явився на службу? Я пишався тоді, що дістав таку посаду. Прізвища, самі прізвища! Зрозумійте ж, вони всі вкарбувалися мені в пам'ять! Я нічого не міг удіяти, не докладав жодних зусиль, а голова просто пухла від них. Спитайте мене, як звали найдурнішого солдата, що загинув у найбезглуздішій сутичці, і я вам скажу. Я знаю прізвища всіх, хто загинув у перший день війни. Прізвища тих, хто загинув, маючи в кишені свідоцтво про звільнення. Ет, та що там казати — всіх пам'ятаю! Знаю навіть, як звали невідомого солдата.

Ніні заходиться риданням.

ПРЕЗИДЕНТ (*півводиться і втішає її*). Не треба, золотко, не слухай його. Ну годі, годі, люба.

НІНІ. Прожени його! Ги... ги...

ПРЕЗИДЕНТ (*розлючено*). Триклятуший швейцарюга! Стид і сором вам! Ви мов той злодій у кіно, що спершу вб'є, а тоді плаче. Нічого у вас святого за душе — ось до чого ви дійшли! Заспокойся, Ніні. Сором вам!

ШВЕЙЦАР. Сором — це єдина втіха, яка мені лишилася.

З'являється привид Юнака. Він п'яний. Проходячи повз пам'ятник загиним, перекидає другим боком табличку, на якій написано: «Все продано». Ну ось, один із тих, чиї прізвища мені довелося запам'ятати.

Президент і Ніні з острахом устають. Тривала пауза

ЮНАК. Добри вечір. Як поживаєте, ваше превосходительство? Чао, Ніні! НІНІ (*опановуючи себе*). Чао.

ПРЕЗИДЕНТ. Добрий вечір, синку... Я вкрай засмучений тим, що з вами сталося. Справді, засмучений. Звісно, до всього можна звикнути, але є речі, які все ж таки пригнічують. Сподіваюся, я зможу вам чимось допомогти. Розраховуйте на мене.

НІНІ. І на мене.

ЮНАК. Дякую. Мені нічого не треба.

ПРЕЗИДЕНТ. Ви це кажете, щоб завдати мені ще більшого болю.

ЮНАК. Та ні, не турбуйтеся. Не думайте, я прийшов не для того, щоб вимагати виплати боргів або зчиняти галас. Війна мене багато чого навчила. Навчила, наприклад, що привид має бути невибагливим. Якщо ви не проти, я сяду. У мене тепер багато вільного часу. Ну то що, як там війна? (*Cigac!*)

ПРЕЗИДЕНТ. Добре. Лишилося ще кілька днів, і все.

ЮНАК. Сподіваюсь, ви дасте тим свиням доброго чосу. Я, мабуть, перебив вам розмову?

ШВЕЙЦАР. Ми розмовляли про загинлих. Я намагався переконати Президента, що він теж несе відповідальність за всі ці втрати. Може, ви йому щось скажете?

ЮНАК. А що я можу сказати? Президент — добрий чоловік. Коли я бачив його в газетар на фотографії разом з усією сім'єю, мені сльози на очі наверталися.

ШВЕЙЦАР. Сподіваюся, ви усвідомлюєте, синьйоре Президенте, що ця великодушність тяжча за будь-яке звинувачення. Бідолашний Юнак! Ти був сповнений таких чистих думок, так ненавидів війну!.. Тобі треба було народитись у Швейцарії чи навіть на Місяці. Твоя загибель завдала мені особливих мук. Я бачив, як ти тоді поточився — і від коньяку, і від куль з отого кулемета... Бідолага. Чому ти тоді написвся?

ЮНАК. Та не варто про це. Але коньяк був жахливий, їй-богу.

ПРЕЗИДЕНТ. Це дивно. Наші постачальники забезпечують війська добрим коньяком, це визнають навіть наші вороги. Проте я наказу провести розслідування.

ЮНАК. Він відгонив бензином. До того ж, коли пити на порожній шлунок, це завжди погано кінчається. А їсти мені зовсім не хотілося, хоч харчів була сила-силенна. Ви навіть не уявляєте собі, яка там була гарна місцина! Здавалося, ніби ми школярі на прогулянці і час влаштовувати сніданок. Ми стояли з недокурками в зубах і чекали. Цікава думка: багато хто помирає саме з недокурком у зубах. Але найголовніше було ось що: нам здавалося, що нас уже вбито, остаточно, і ми ні за що не відповідаємо. Потім наказ — вперед, бігцем до того бару. Ми мали добігти до бару й вибити звідти отих свиней. Не відвідувачів, ні, їх там уже давно не було. Добігти! Це теж була тільки гра, може, досить було б доторкнутися до дверей бару, помацати рекламу вермуту, і ми відразу виграли б війну. Принаймні я б її виграв. Я сам в усьому винен. У військовому статуті ясно сказано: сп'яніння не пом'якшує провини. Отож я помер без пом'якшення. Та годі про це, а то ще вскочу з вами в халепу. (*Простягається на лаві.*)

ПРЕЗИДЕНТ (*урочисто*). З огляду на вашу жертву, ви постаете героєм, людиною скромною і сповненою здорового глузду. Який чудовий урок для

нинішньої Історії! Я назву вашим ім'ям професійно-технічну школу. Правильно, Ніні?

НІНІ. Так, його жертва гідна винагороди!

ЮНАК. Професійно-технічну школу? Гаразд, зрештою, я людина сентиментальна. Коли багато стріляєш, завжди стаєш сентиментальним. І ще одне. Якщо ви знайдете колись мій дорогоцінний труп, напишіть на могилі так: «Він не опирався і дав себе вбити». Щось мені спати хочеться...

Лунає фанфара. Кларнет і барабан грають сигнал на збір. Юнак засинає. НІНІ (сідає Президентові на коліна й закурює сигарету). Який же він молодець, цей Юнак! Його ім'я має бути надруковане на обкладинках учнівських зошитів, поруч із таблицею множення. Чи не так, синьйоре Президенте?

ПРЕЗИДЕНТ. Так, Ніні, на тих зошитах, у яких школярі пишуть контрольні. Я хоч і старий уже, але вигляд тих зошитів ще й досі зворушує мене. Яка це все ж таки чудова пора — дитинство! *(Бере в Ніні сигарету, курить. Потім обертається до Швейцара.)* Як бачите, наша молодь була, є і буде нашим вірним помічником. Так буде й завтра, й завжди.

ШВЕЙЦАР. Завтра й завжди?

ПРЕЗИДЕНТ. Беріть приклад із справжніх чоловіків! І не перекривляйте мене. І облиште свої злісні наклепи — все одно ви нічого ними не доб'єтесь, Земля й далі обертатиметься навколо Сонця.

ШВЕЙЦАР. Поки що я й далі записуватиму прізвища й запам'ятовуватиму їх. Нещасний Юначе, як тебе втішити? Діти, які народжуються сьогодні, й гадки не мають, що десь на складі зброї в одній із дружніх країн на них уже чекає куля. Прощайте.

ПРЕЗИДЕНТ. Зачекайте. Ви натякаєте на майбутніх загиблих. Отже, будуть іще війни?

ШВЕЙЦАР. Синьйоре Президенте, ви страшений облудник. *(Скидає з себе білу перуку та ліврею, якою накриває тіло Юнака.)*

ПРЕЗИДЕНТ. Зовсім ні. Гадаєте, я дістаю від воєн насолоду? Ви самі недавно казали, що вам байдуже, чим закінчуються війни — перемогою чи поразкою. Скажу вам більше: це й справді не має ніякого значення. Через кілька днів уся країна вітатиме мене і вшановуватиме, або ж я змушений буду подати у відставку. Можливо, навіть комусь спаде на думку повісити мене. В такому разі я їм не заважатиму — зрештою, це всього лиш проформа, та й повісять вони хіба що Поразку, але аж ніяк не Війну. А я вже досить старий і не дуже через це побиватимусь. Мій наступник не гірше за мене знатиме всі секрети президентського крісла.

А тепер серйозно. Я раджу вам змінити професію, друже мій. Погляди, які ви обстоюєте, вкрай інфантильні. Як би це вам пояснити?.. Ви запам'ятовуєте прізвища, немов комівояжер, який з бюрократичною ненажерливістю підраховує всі свої витрати, щоб потім бухгалтерія їх відшкодувала. Кінець кінцем, війна — це і є усі оті прізвища. В тім числі й цей відважний Юнак. Війни будуть завжди! Вас вражає те, що коїться в світі? А ви подивіться, що діється в краплині води, або ж у траві на лужку, на тому самому лужку, який, безперечно, так тішить вас зір. Повсюди — війна. А та, що триває сьогодні, — це, певно, найкраща, найдешевша і найефектніша з усіх воєн. Ви тепер, хоч і з запізненням, хизуєтесь своєю миролюбністю. Але я теж люблю мир!

НІНІ. Браво! Як ти його!..

ПРЕЗИДЕНТ. Помовч, Ніні. Так, я люблю мир. Отож подумайте самі, чи зважатиму я на ваше патякання. Та чхати мені на нього! Ця війна мене вже не цікавить, дилетантику мій любий! Мене цікавить...

ШВЕЙЦАР. Що?..

Президент підводиться. Кларнет виконує сигнал «струнко!»

ПРЕЗИДЕНТ. Наступна війна.

Кларнет грає сигнал «вільно». Лунає барабанный ґріб.